

TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK K PŘEDMĚTU HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY (5HD200)

Slovník vznikl v rámci projektu IRS Inovace didaktických pomůcek k předmětu Hospodářské dějiny 5HD200 č.14/2015, jehož řešitelský tým tvořili členové Katedry hospodářských dějin NF VŠE v Praze.

Je třeba upozornit, že pojmy nejsou vysvětlené vyčerpávajícím způsobem. Jejich výběr a definice odpovídají obsahu a pojetí přednášek úvodního kurzu z hospodářských dějin 5HD200 Hospodářské dějiny. Terminologický slovník je určen především pro studijní a výukové účely výše uvedeného předmětu, nikoli jako univerzální výkladový slovník. Neprošel jazykovou ani redakční úpravou.

2. PŘEDNÁŠKA

Vznik a postupný růst významu manufaktur, jejich typologie. Význam peněz ve středověké a novověké ekonomice. Merkantilismus. Protoindustrializace.

Dělbá práce

– spolupráce mezi jednotlivci, firmami, regiony, státy apod., kteří se specializují na základě svých absolutních a komparativních výhod na určité činnosti (výroby). Důsledkem je vyšší produktivita práce, vyšší efektivita výroby, nižší náklady při výrobě, využívání lepších technologií. Logickým důsledkem je pak potřeba vzájemné směny a obchodu. Typická je například dělbá práce v manufaktuře nebo mezinárodní dělbá práce mezi mateřskou zemí a jejími koloniemi.

Etatismus (dirigismus)

– tento přístup zdůrazňuje klíčovou roli státu v ekonomice a společnosti a řešení jejich problémů. Pro stoupence je důležité posilovat moc státu. Nositelem suverenity nejsou občané, ale stát a vládnoucí vrstva. Etatismus se projevoval například u merkantilistů. Extrémním příkladem je fašistická diktatura v Itálii, nacionálně-socialistická diktatura v Německu nebo komunistická diktatura v Rusku.

Faktorský systém

– viz rozptýlená manufaktura.

Heterogenní manufaktura

– typ manufaktury, v níž výroba byla rozdělena podle výrobních součástí. Výroba jednotlivých součástí na sebe nemusela časově navazovat, ale mohly být vyráběny odděleně, nezávisle na sobě. Například se tímto způsobem vyráběly kočáry, hodinky.

Kolonialismus

– viz 1. přednáška.

Manufaktura

– velká dílna, v níž byla práce rozdělena mezi velký počet dělníků. Každý dělník se specializoval na určitý úkon nebo fázi výroby, využívala se dělbá práce. Díky specializaci byla výroba levnější, efektivnější, rychlejší a produktivnější. Konečný výrobek byl levnější. V manufaktuře se používaly pouze jednoduché stroje, jednalo se o téměř výhradně ruční (manuální) výrobu. Pro vznik manufaktur byla důležitá akumulace kapitálu a zásobování většího trhu (většího okruhu spotřebitelů). Manufaktury byly předstupněm moderní strojové výroby v rámci industrializace. Období manufakturní výroby lze datovat od 14. do 19. století (resp. počátku průmyslové revoluce).

Merkantilismus

– ekonomická teorie vznikající v 16. a 17. století v západní Evropě, uplatňovaná až do průmyslové revoluce. Bohatství země bylo merkantilisty ztotožňováno s množstvím drahých kovů v zemi. Toto bohatství bylo vytvářeno v mezinárodním obchodě. Pokud vývoz dané země převyšoval dovoz, docházelo k přílivu drahých kovů, jelikož každá peněžní platba za obchodní transakci byla automaticky kryta odpovídajícím množstvím drahých kovů. Cílem obchodu byla tedy aktivní obchodní bilance. K dosažení tohoto cíle byla významná role státu ekonomice (viz etatismus). Stát důsledně uplatňoval protekcionismus (ochranářskou obchodní politiku). Ten spočíval v omezování dovozu zboží (zejména zbytného, luxusního) a vývozu výrobních faktorů (například nerostných surovin), které by mohly být použity k výrobě pro export. Podporován byl naopak vývoz zboží (hotových výrobků, drahého zboží) a dovoz výrobních prostředků (například nerostných surovin). Překážky vnitřního obchodu byly odstraňovány, aby byla umožněna plynulá výroba pro vývoz. Bohatství bylo hromaděno v mateřské ekonomice, kolonie byly hospodářsky využívány.

Organická manufaktura

– typ manufaktury, v níž výroba byla rozdělena podle výrobních kroků. Jednotlivé výrobní fáze na sebe logicky navazovaly. Každý dělník se specializoval na daný výrobní krok. Například se jednalo o výrobu papíru, porcelánu.

Protoindustrializace

– období, které předcházelo období industrializace. Zemědělská a manufakturní výroba byla určena pro nadregionální nebo mezinárodní trh, neboť se zvětšoval okruh spotřebitelů. Docházelo k hlubší dělbě práce, uvolnění pracovní síly ze zemědělství, dosahování úspor z rozsahu, následně k akumulaci kapitálu, což napomohlo vzniku kapitálově náročnějších výrob v době industrializace.

Rozptýlená manufaktura

– fungovala tak, že výroba neprobíhala pod jednou střechou v jedné manufaktuře, ale odděleně. Dělníci pracovali v různých dílnách nebo přímo ve svých domech. Důležitou osobou byl faktor, který zprostředkoval kontakt mezi najatými dělníky a majitelem manufaktury. Faktor dodával surovinu ke zpracování dělníkům, zaplatil dělníkům mzdu a přebral od nich vyrobený materiál, resp. zboží, které odvezl do centrální manufaktury. Typicky se tento typ manufaktury využíval pro výrobu sukna.

Soustředěná manufaktura

– velká dílna, v níž se odehrávala veškerá výroba. Rozlišuje se heterogenní nebo organický typ. Tyto typy se mohou prolínat.